

POJAM INDIVIDUUMA U ARISTOTELOVOJ METAFIZICI

Apstrakt: Glavni predmet ovog istraživanja jeste sedma knjiga Aristotelove Metafizike, posebno 3., 4. i 15. poglavlje. U 3. poglavlju Aristotel analizira podležeću dimenziju pojma bivstva (bivstvo qua podležeće, tj. bivstvo kao tvar, obličje i individuum) i dokazuje nedovoljnost pojma podležećeg. U 4. poglavlju on analizira drugu dimenziju pojma bivstva, dimenziju štatstva (bivstvo kao bivstvenost i bivstvo kao vrsta). Tema 15. poglavlja je nemogućnost definisanja individuuma. Vodeće, u ovoj skici nedovoljno razvijeno pitanje, jeste pitanje o odnosu između individuuma i vrste.

Ključne reči: bivstvo, individuum, vrsta, identitet, podležeće, tvar, oblik, obličje, bivstvenost

Predmet istraživanja

Glavni predmet ovog istraživanja jeste sedma knjiga Aristotelove *Metafizike*. Kroz interpretaciju ove knjige, kao i ostalih relevantnih tekstova, biće prikazano Aristotelovo učenje o bivstvu i to tako da u centru pažnje bude pojam individuuma. Istraživanje je podeljeno u tri dela.

U prvom delu daje se interpretacija Z3 poglavlja, u kome Aristotel analizira podležeću dimenziju pojma bivstva (bivstvo *qua* podležeće, tj. bivstvo kao tvar, obličje i individuum) i dokazuje nedovoljnost pojma podležećeg. Ovaj prvi deo istraživanja deli se na sledeća poglavlja:

1. Podležeći aspekt bivstva: bivstvo kao podležeće (*hypokeimenon*)

1.1. Podležeće kao tvar (*hyle*). Odredljivost i postojanost podležećeg

1.2. Podležeće kao obličje (*morphe*). Suštinska određenost podležećeg

1.3. Podležće kao konkretni spoj (*synholon*). Pojedinačno, samostalno-odvojivo bivstvuće, individuum

Ovim poslednjim određenjem podležećeg bivstvo *qua* podležeće je dostiglo svoju krajnju, najkonkretniju odredbu. Posmatrano odozdo, iz aspekta podležećeg, bivstvo je pojedinačno bivstvuće, individuum. Konkretnim određenjem podležećeg tj. individuum završiće se prvi deo istraživanja, ali kretanje, razvijanje pojma bivstva ovde ne može stati. Bivstvo se mora posmatarati i iz druge perspektive, odozgo, iz aspekta štatstva; ono se, dakle, mora odrediti i kao štatstvo. Tako će drugi deo istraživanja imati sledeću strukturu:

2. Štatstveni aspekt bivstva: bivstvo kao štatstvo, oblik (*eidos*)

2.1. Vrsna jednost oblika: obličje

2.2. Brojna jednost oblika: bivstvenost i pojam bivstvenosti (logos tou ti en einai)

2.3. Spoj vrsne i brojne jednosti oblika: vrsta

U drugom delu istraživanja u prvom planu je Z4 poglavlje, koje će, kao i Z3 poglavlje, biti interpretirano u celini, uz posebni osvrt na Aristotelov prelaz od izlaganja bivstva *qua* podležećeg (Z3) ka izlaganju bivstva *qua* bivstvenosti (Z4). Biće uzeta u obzir, naravno, i sva ostala poglavlja Z knjige u kojima se govori o obliku, obličju, bivstvenosti, vrsti i jednom (hen). Tematizacija pojma jednog zahtevaće posebnu interpretaciju I knjige i šestog poglavlja Δ knjige *Metafizike*, gde se govori o vrstama i tipovima jednog. Aristotel navodi tri vrste jednog: jednako (*ison*), slično (*homoion*) i isto (*tauton*). Ovoj poslednjoj vrsti jednog biće posvećena najveća pažnja, budući da se pojam identiteta vezuje upravo za jednost (*henotes*) kao istost (*tautotes*).

Treći, završni deo istraživanja nosiće naslov „Individuum i vrsta“ i u njemu će biti istraživan odnos između individuum i vrste. U vrsti, u realitetu biološke grupe, nalazi Aristotel pogodno sredstvo za rešavanje osnovnog pitanja svoje *Metafizike*: kako pomiriti empirijski realizam, koji daje primat mnoštvenom, pojedinačnom, sa epistemološkim zahtevima¹ jednog „učenja o znanosti“ koje zahteva primat jednog i opšteg – jer, nije moguće misliti, a da se ne misli jedno (*Met.1006 b10*)? Tragajući za odgovorom na ovo pitanje Aristotel je razvio svoje učenje o bivstvu, u kome je

¹ J. Moreau, *Sein und Wesen in der Philosophie des Aristoteles*, S. 233. in: *Metaphysik und Theologie des Aristoteles*

ipak ostala napetost između dva maločas spomenuta momenta i to u vidu tenzije između podležeće dimenzije bivstva i štastvene dimenzije bivstva. Osnova ove tenzije unutar samog pojma bivstva jeste, dakle, opreka između elementarnog, čulnog, pojedinačnog, s jedne strane, i celine, natčulnog, opšteg, s druge strane. Ova opreka će obeležiti ne samo sukob platonovstva i aristotelovstva, nego i njihovu unutaršnju diferencijaciju sve do modernih filozofsko-političkih podela pluralizma i monizma, partikularizma i holizma², liberalizma i komunitarizma, individualizma i kolektivizma.

Toliko neka bude rečeno o predmetu istraživanja.

Metoda istraživanja

Što se tiče metode, ona će biti fenomenološka, ali na jedan pomalo neobičan način, naime kao spoj Hegelove i Heideggerove fenomenologije. Kad je reč o Heideggeru zasad neću uzimati u obzir „rezultate“ njegove interpretacije Aristotela, nego samo njegovu metodu, metodu puštanja da se „stvar“ pokaže sama od sebe i to u svom fakticitetu, kao čulno, pojedinačno bivstvo. Heideggerova fenomenologija razlikuje se od Husserlove prvenstveno po odustajanju od transcendentalističkog redukovanja čulne pojedinačne stvari na čisti od čulnosti određeni eidos (zbog ovakve redukcije možda bi čak i sam Platon negodovao). Heidegger fenomenologiju razumeva rakođe kao zrenje bivstava (Wesensschau) s tim što pod bivstvima ne podrazumeva platonovske ideje, nego upravo aristotelovska čulna bivstva (*ousiai aisthetai*), čulne pojedinačne stvari u njihovom fakticitetu.

Kao dobar – možda previše dobar – primer ovakvog (hajdegerijanskog) pristupa Aristotelu može nam poslužiti studija R. Boehma. Kažem „možda previše dobar primer“ zato što Boehmovo izlaganje u svojoj težnji ka sporom, jednostavnom fenomenološkom hodu (wie wenn am Feiertage, das Feld zu sehn, ein Landmann geht...) ponekad zvuči kao karikatura Heideggera³.

² S. Žunjić, *Aristotel i henologija*, str. 203.

³ Ovu knjigu vrlo nepovoljno su ocenili H. Happ (*Hyle*, S. 665), W. Stegmaier (*Substanz, Grundbegriff der Metaphysik*, S. 44) i H. Seidl (*Aristoteles' Metaphysik*, Bd. II, Hamburg 1980, S. 389), dok je W. Marx citira sa uvažavanjem (*Einführung in Aristoteles' Theorie vom Seienden*, S. 52, 53). S. Žunjić napominje da je Happova ocena, kojoj se pridružuje Stegmaier, preoštra (*Aristotel i henologija*, str. 373).

Kad je reč o Hegelu treba napomenuti da je njegova fenomenologija takođe jedna metoda puštanja da se stvar pokaže sama od sebe. Samo što Hegel svoju fenomenologiju (za razliku od Heideggera) obogaćuje jednim vrlo značajnim momentom: dijalektikom. On, dakle, pušta da se stvar tj. bivstvo pokaže sama od sebe i da u svom kretanju razvije svoju vlastitu dijalektičku prirodu. Što se tiče Hegela, smatram da se već sada mogu služiti i rezultatima njegove interpretacije Aristotela, ne samo metodom (naravno u onoj meri u kojoj mi to dozvoljava moje prilično slabo poznavanje ovog filozofa, posebno njegove *Logike*), budući da se u Hegelovom slučaju radi o filozofu koji je verovatno bolje od svih drugih razumeo Aristotela i koji se može smatrati Aristotelovim najboljim učenikom – mada ne treba zaboraviti da je on mnogo toga naučio i od Heraklita.

Zadatak istraživanja

Prvi zadatak ovog istraživanja jeste, da tako kažem, bliže upoznavanje sa Aristotelom i to putem slobodnog upuštanja u borbu giganata oko bivstva. Tek u ovoj borbi i kroz nju filozofsko mišljenje stiže samostalnost, odlučnost i sigurnu ruku.

kai de kai to palai te kai nyn kai aiei zetoumenon kai aiei aporoumenon, ti to on, touto esti tis he ousia. (*Met.* 1028 b2-4)

„A (kako) nekada (tako) i sada i uvek će se istraživati i neodumljivati šta je bivstvujuće, a to je (pitanje) šta je bivstvo.“

Drugi zadatak ovog istraživanja jeste da u okviru tematske grupe „Opšti koncepti, kategorijalni aparat, teorijski pristupi“, formirane u sklopu projekta Instituta za filozofiju i društvenu teoriju za 1996-2000. godinu, pruži doprinos razmatranju ontoloških pretpostavki liberalizma i komunitarizma, individualizma i kolektivizma. Da tenzija između individualnog i kolektivnog identiteta i spor između liberalizma i komunitarizma odnosno individualizma i kolektivizma predstavljaju možda centralnu dimenziju ovog projekta, vidi se ne samo po širokoj zastupljenosti pomenutih tema u individualnim radovima članova Instituta, nego i po samom naslovu kolektivnog projekta: „Individualni i kolektivni identitet u postkomunizmu“.

Odabrana bibliografija

1. Stegmaier, W., *Substanz, Grundbegriff der Metaphysik*, Stuttgart, 1977.
2. Boehm, R., *Das Grundlegende und das Wesentliche. Zu Aristoteles' Abhandlung „Über das Sein und das Seiende“*. Den Haag, 1965.
3. Jaeger, W., *Aristoteles. Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung*. Berlin 1923.
4. Hartmann, N., – „Zur Lehre vom Eidos bei Platon und Aristoteles“ – „Aristoteles und Hegel“ – „Aristoteles und das Problem des Begriffs“, in: *Kleinere Schriften*, II, Berlin, 1957.
5. Bröcker, W., *Aristoteles*. Frankfurt am Main, 1964.
6. Patzig, G., *Die Entwicklung des Begriffs ousia in der „Metaphysik des Aristoteles“*, Diss. Göttingen, 1950.
7. Mansion, S., *Die erste Theorie der Substanz. Die Substanz nach Aristoteles*, in: *Metaphysik und Theologie des Aristoteles*, Darmstadt, 1969.
8. Marx, W., *Einführung in Aristoteles' Theorie vom Seienden*, Freiburg, 1972.
9. Moreau, J., *Sein und Wesen in der Philosophie des Aristoteles*; in: *Metaphysik und Theologie des Aristoteles*, Darmstadt, 1969.
10. Krämer, H., – *Arete bei Platon und Aristoteles, Zum Wesen und zur Geschichte der platonischen Ontologie*, Heidelberg, 1965.
– *Aristoteles und die akademische Eidoslehre*, *Archiv für die Geschichte der Philosophie*, 55/1973.
– *Das Verhältnis von Platon und Aristoteles in neuer Sicht*, in: *Zeitschrift für philosophische Forschung* 26. 1972.
11. Ulmer, K. *Wahrheit, Kunst und Natur bei Aristoteles. Ein Beitrag zur Aufklärung der metaphysischen Herkunft der modernen Technik*, Tübingen, 1953.
12. Tugendhat, E., *ΤΙ ΚΑΤΑ ΤΙΝΟ Σ, Eine Untersuchung zur Struktur und Ursprung aristotelischer Grundbegriffe*, Freiburg, 1958.
13. Brentano, F., *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles*, Hildesheim, 1960.
14. Vollrath, E., *Die These der Metaphysik. Zur Gestalt der Metaphysik bei Aristoteles, Kant und Hegel*, Wuppertal, 1969.

15. Happ, H., *Hyle. Studien zum aristotelischen Materie-Begriff*, Berlin, New York, 1971.
16. Oehler, K., *Das aristotelische Argument: Ein Mensch zeugt einen Menschen*. Frankfurt am Main, 1969.
17. Wilpert, P., *Zur Interpretation von Metaphysik Z15*, in: *Metaphysik und Theologie des Aristoteles*, Darmstadt, 1969.
18. Preiswerk, A., *Das Einzelne bei Platon und Aristoteles*, Leipzig, 1939.
19. Brinkmann, C. *Aristoteles' allgemeine und spezielle Metaphysik*, Berlin 1979.
20. Ross, W. D., *Aristotle*, New York, 1953.
21. Owens, J., *The Doctrine of Being in the Aristotelian Metaphysics*, Toronto, 1951.
22. Aubenque, P., *Le Problème de l' être chez Aristote*, Paris, 1977.
23. Caspar, Ph., *Le Problème de l'Individu chez Aristote*, *Revue philosophique de Louvain*, 84/1986.
24. Ritter, J., *Metafizika i politika. Studije o Aristotelu i Hegelu*, Zagreb, 1987.
25. Žunjić, S. *Aristotel i henologija*, Beograd, 1988.

Goran Jakovljević

DER BEGRIFF DES INDIVIDUUMS IN DER
METAPHYSIK DES ARISTOTELES

Zusammenfassung

Hauptgegenstand dieser Erforschung ist das siebente Buch der *Metaphysik* des Aristoteles, besonders das 3., 4. und 15. Kapitel. Im 3. Kapitel analysiert Aristoteles die zugrundeliegende Dimension des Begriffs *ousia* (*ousia* qua Zugrundeliegende, d.h. *ousia* als Stoff, Gestalt und Individuum) und weist die Unzulänglichkeit des Begriffs des Zugrundeliegenden nach. Im 4. Kapitel analysiert er die andere Dimension des Begriffs *ousia*, die der Washeit (*ousia* als *to ti en einai* und *ousia* als Art). Thema des 15. Kapitels ist die Nicht-Definierbarkeit des Individuums. Leitende in dieser Skizze aber ungenügend entfaltete Frage ist die nach der Beziehung zwischen Individuum und Art.

Die Schlüsselwörter: *ousia*, Individuum, Art, Identität, Zugrundeliegende, Stoff, *eidōs*, Gestalt, *to ti en einai*.